

VALSTYBINIŲ PENSIJŲ SKYRIUS

VALSTYBINIŲ ŠALPOS IŠMOKŲ ĮSTATYMO STEBĖSENOS PAŽYMA 2010-03-31

Teikiame Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 96-1873; 2005, Nr. 71-2556) įgyvendinimo stebėsenos pažymą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 21 d. nutarimo Nr. 1353 „Dėl norminių teisės aktų, kurių stebėseną turi būti atlikta, sąrašo patvirtinimo“ 3 punktu minėto teisės akto įgyvendinimo stebėsenos atlikimo terminas – 2010 m. vasario 28 d.

Teisės aktas: Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 96-1873; 2005, Nr. 71-2556).

Reguliavimo sritis: pinigine valstybės parama senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, neįgaliesiems, našlaičiams, neturintiems teisės gauti pensijų ir (ar) pensinio pobūdžio išmokų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF) ar valstybės biudžetų.

Siekti tikslai: siekiant užtikrinti minimalų pensinį aprūpinimą neįgaliesiems, senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims bei maitintojo netekusiems asmenims, nustatyti valstybinių šalpos išmokų rūšis, teisę į šias išmokas turinčius asmenis, šalpos išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas bei tvarką.

Pasiekti tikslai: Vadovaujantis Valstybinių šalpos išmokų įstatymu mokamos šios valstybinės šalpos išmokos: šalpos pensijos, šalpos kompensacijos, šalpos našlaičių pensijos, socialinės pensijos (nuo 1995 m. sausio 1 d. nebeskiriamos; socialinių pensijų gavėjų telikę 199 asmenys ir tai sudaro vos 0,1 proc. visų šalpos išmokų gavėjų).

Valstybinių šalpos išmokų įstatymas taip pat numato finansines pagalbos priemones Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme nustatytiems neįgaliųjų specialiesiems poreikiams tenkinti. Tai – slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos.

Valstybinės šalpos išmokas skiria ir moka savivaldybių administracijos.

Per valstybinių šalpos išmokų sistemą valstybė, mokėdama šalpos pensijas ir šalpos kompensacijas, užtikrina minimalų pragyvenimo lygį tokioms itin socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms kaip neįgalieji, senatvės pensijos amžių sukakę asmenys, našlaičiai, daugiavaikės motinos, neįgalūs asmenys slaugantys ir prižiūrintys artimieji. Šios išmokos mokamos tiems asmenims, kurie negalios, senatvės ar maitintojo netekimo atveju neįgyja teisės gauti išmokų iš VSDF biudžeto lėšų arba šios išmokos yra labai mažos.

Iki 2004-04-01 šalpos pensijos buvo skiriamos tik neįgaliems vaikams, asmenims, kuriems nustatyta neįgalumo priežastis „nuo vaikystės“, o taip pat daugiavaikėms mamoms ir neįgalūs asmenys tam tikrą laiką slaugiusiems asmenims. Už neįgalių vaikų bei I grupės invalidų nuo vaikystės slaugą namuose jų tėvams (globėjams ar rūpintojams) taip pat buvo mokamos šalpos pensijos. Nuo 2004-04-01 įsigaliojus Šalpos (socialinių) pensijų įstatymą pakeitusiam Valstybinių šalpos išmokų įstatymui bei tolesniems jo pakeitimams, atsirado naujos šalpos išmokų rūšys, buvo žymiai praplėstas asmenų, turinčių teisę gauti vieną ar kitą šalpos išmoką, ratas.

Nuo 2004-04-01 įteisintos naujos šalpos išmokų rūšys – šalpos našlaičių pensija bei slaugos išlaidų tikslinė kompensacija. Pastaroji pakeitė iki tol mokėtas šalpos pensijas už vaikų invalidų ir I grupės invalidų nuo vaikystės slaugą.

Pradedant labiausiai socialiai pažeidžiamomis asmenų grupėmis palaipsniui pensinės garantijos skiriant šalpos pensijas buvo suteiktos visiems neįgaliesiems bei senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kurie neįgijo teisės gauti pensijų iš VSDFV arba jų gaunamos pensijos labai mažos.

Nuo 2005-07-01 įsigaliojus naujos redakcijos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymui, kuriuo buvo apibrėžti specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principai, neįgaliesiems, neatsižvelgiant į jų amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį, buvo pradėti nustatinėti specialieji

poreikiai, iš jų – ir specialieji slaugos bei priežiūros (pagalbos) poreikiai. Atitinkamai, nuo 2005-07-01 įsigaliojo Valstybinių šalpos išmokų įstatymo pakeitimas, kuriuo nustatytos slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos.

Slaugos išlaidų tikslinės kompensacijos pakeitė iki tol visiškos negalios asmenims mokėtas slaugos pašalpas ir toliau buvo skiriamos tiems neįgaliesiems, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis. Priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų ratas buvo plečiamas palaipsniui, pradedant asmenimis, neįgaliais pripažintais iki 24 metų, ir baigiant visais neįgaliaisiais nepaisant jų amžiaus ar darbingumo lygio, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra (pagalba).

Neigiamos pasekmės.

1. Pastaraisiais metais, itin išaugus pagalbos išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų skaičiui (nuo 27 180 gavėjų 2005 m. iki 126 450 gavėjų 2009 m.), atitinkamai, net 4,3 karto išaugo valstybės biudžeto lėšų poreikis šalpos išmokoms mokėti (nuo 223,3 mln. Lt 2005 m iki 961,9 mln. Lt 2009 m.). Išmokos tikslinėms kompensacijoms 2009 metais sudarė beveik 60 proc. visų išlaidų šalpos išmokoms struktūroje (apie 570 mln. Lt).

Darytina prielaida, kad tokį spartų tikslinių kompensacijų gavėjų augimą įtakojo tai, jog teisė gauti tikslines kompensacijas siejama su neįgaliesiems nustatytais specialiaisiais poreikiais. Šiuos poreikius senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims nustato Pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaigų Gydytojų konsultacinės komisijos. Šių komisijų darbo kontroliuoti praktiškai nėra galimybės – Lietuvoje veikia apie 400 Gydytojų konsultacinių komisijų, kurioms priskirta minėta funkcija, dirba decentralizuotai teritoriniu principu ir yra pavaldžios tik savivaldybės gydytojui; jos nėra atskaitingos nei Sveikatos apsaugos ministerijai, nei kitai valstybės institucijai. Tuo tarpu darbingo amžiaus asmenims šiuos poreikius nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba (NDNT), kuri veikia centralizuotu principu, ko pasėkoje žymiai paprasčiau vykdyti teritorinių skyrių priimtų sprendimų kontrolės funkciją. Todėl Valstybinių šalpos išmokų įstatymu įteisinus naujas išmokų rūšis, galėjo pasitaikyti atvejų, kai specialieji poreikiai senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims buvo nustatyti nepagrįstai.

2. Šalpos išmokų sistemos plėtra įtakojo ir naujas bei pakankamai sudėtingas šalpos išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas. Teisė gauti vieną ar kitą šalpos išmoką neatsiejama ir nuo asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo, t.y. teisės gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją bei asmens turimų draudžiamųjų pajamų. Į šalpos pensiją pretenduojantis asmuo visų pirma turi kreiptis į VSDFV ar kitą kompetentingą instituciją dėl teisės gauti pensiją ir (ar) pensijų išmoką nustatymo. Be to, asmenims, gaunantiems mažesnio dydžio nei nustatyta šalpos pensija, pensijas ir (ar) pensijų išmokas, mokamas šalpos pensijos ir gaunamos pensijos ir (ar) pensijų išmokos skirtumas. Kadangi šiais atvejais asmuo pensiją ir (ar) pensijų išmoką gauna iš kitos kompetentingos institucijos (dažniausiai VSDFV), savivaldybių administracijos, atsakingos už teisingą šalpos išmokų mokėjimą, susiduria su sunkumais, kai kuriais atvejais neišvengiamos ir šalpos išmokų permokos. Dėl šių priežasčių žymiai pasunkėjo šalpos išmokų administravimo savivaldybėse procesas. Be to, dėl decentralizuotos sistemos (sprendimus dėl šalpos išmokų skyrimo ir mokėjimo priima savivaldybių administracijų direktoriai, kurių yra 60) sudėtinga užtikrinti vieningą Valstybinių šalpos išmokų įstatymo nuostatų taikymą visose savivaldybėse.

3. Kaip jau buvo minėta, priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos pakeitė iki tol mokėtas šalpos išmokas – šalpos pensiją už invalidų slaugą ir tikslinę kompensaciją slaugos išlaidoms. Siekiant užtikrinti prieš tai mokėtų išmokų tęstinumą skirtingoms gavėjų kategorijoms buvo nustatyti skirtingi priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų dydžiai: priklausomai nuo neįgalumo ar darbingumo lygio ir netgi amžiaus. Neįgaliesiems vaikams su sunkia ar vidutine negalia netgi nebūtina nustatyti specialųjį nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikį. Tačiau Neįgalųjų socialinės integracijos įstatyme nustatyta, jog specialieji poreikiai tenkinami neatsižvelgiant į neįgalųjų amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį. Taigi Valstybinių šalpos

išmokų įstatyme nustatyta neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimo tvarka ne visiškai sutampa su Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme įteisintais principais.

4. Šiame įstatyme numatyta, kad šalpos pensijos ir tikslinės kompensacijos yra skiriamos ir mokamos asmenims, turintiems teisę gauti šias pensijas ir išmokas. Dėl tokio reguliavimo susidaro situacija, kada asmuo, kuris yra pripažintas neveiksniu, tačiau jam dar nėra paskirtas globėjas, negali realiai gauti jam priklausančių išmokų, nes įtvirtinta nuostata reiškia, kad išmokos gali būti mokamos asmeniškai asmeniui arba, vadovaujantis atstovavimo santykius reguliuojančiomis Civilinio kodekso nuostatomis, jo atstovui pagal įstatymus ar paskirtam teismo sprendimu.

Siūlymai dėl teisės akto tobulinimo.

Valstybinių šalpos išmokų įstatyme nustatyti atitinkamą reguliavimą:

1. Atsižvelgiant į tai, kad specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis visiems neįgaliesiems nustatomas remiantis taip pačiais kriterijais, suvienodinti priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų dydžius visiems neįgaliesiems, kuriems toks poreikis nustatytas.

2. Neįgaliems vaikams tikslinę kompensaciją skirti tik tuomet, jeigu jiems nustatytas specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis.

3. Siekiant optimizuoti šalpos išmokų administravimą, šią funkciją perduoti VSDF valdybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

4. Numatyti, kad laikotarpiu nuo tada, kai asmuo sukako 18 metų iki buvo pripažintas neveiksniu ir jam paskirtas globėjas, valstybinės šalpos išmokos gali būti mokamos asmenims, su kuriais neveiksnus asmuo faktiškai gyvena, ir kurie šį asmenį faktiškai prižiūri. Taip pat apibrėžti šį laikotarpį, t. y. numatyti, kiek laiko gali būti mokamos tokios išmokos (pvz., ne ilgiau kaip metus), siekiant išvengti piktnaudžiavimo ir asmenų vengimo kreiptis dėl globos nustatymo.

Pastabų ir pasiūlymų iš suinteresuotų asmenų negauta.